

Ontwikkeling jonge kind volgen

Van toets naar observatie- systeem

Met het vervallen van kleutertoetsen per augustus 2022 komen observatievolgsystemen nadrukkelijk in beeld. Wat is het doel en het belang van het volgen van die ontwikkeling? Hoe gaat de overgang van toetsen naar observatiesystemen? En welke eisen stelt het volgen aan leerkrachten?

TEKST TEKST CATHY VAN TUIJL EN TINKA HOFMEIJER | BEELD TOM VAN LIMPT

Het volgen van de ontwikkeling van leerlingen is een onderdeel van handelingsgericht werken (Pameijer 2017). Immers, de leerkracht sluit met haar onderwijsaanbod aan bij de ontwikkeling van haar leerlingen. Ook in internationale standaarden, zoals die van de National Association for the Education of Young Children (NAEYC, 2019), wordt benadrukt dat volguitskomsten in de eerste plaats bedoeld zijn voor leerkrachten. De volguitskomsten zijn bedoeld om bij de planning van doelen, activiteiten en bij instructie rekening mee te houden. En waar nodig iets extra's te bieden als kinderen dat nodig hebben (signaleringsfunctie).

Volgen van ontwikkeling essentieel

Juist bij jonge kinderen kunnen de ontwikkelingen in taal, denken en motoriek erg snel (en soms sprongsgewijs) gaan. Daarom is juist bij jonge kinderen het monitoren van de ontwikkelingsvoortgang essentieel. Bij jonge kinderen gaat het om de ontwikkeling van basale kennis en vaardigheden die het fundament vormen voor het latere leren (Detmar & De Wolff, 2019). Denk aan taalontwikkeling. Kinderen met een rijke woordenschat kunnen meer van instructie profiteren dan kinderen met een beperkte woordenschat. Als kinderen met weinig toerusting aan het basisonderwijs beginnen, is er relatief weinig tijd om een stevig fundament van kennis en vaardigheden

te bouwen. Als de leerkracht onvoldoende zicht heeft op de ontwikkeling en haar aanbod onvoldoende aansluit bij wat het kind nodig heeft, dreigt kostbare tijd verloren te gaan.

Met het vervallen van de kleutertoetsen – per augustus 2022 – wordt het nog belangrijker dat leerkrachten met behulp van observatie-instrumenten na kunnen gaan hoe het staat met de ontwikkelingsvoortgang van de leerlingen en daarop hun aanbod aanpassen.

Van toetsen naar observatiesystemen

Met het afschaffen van de toetsen is het aan te bevelen dat er gebruik wordt gemaakt van een gedegen observatie-instrument zodat de leerkracht zo objectief mogelijk de ontwikkeling van de leerlingen volgt en optimaal bij het niveau van de leerlingen kan aansluiten. Vooral voor leerlingen uit minder gunstige omstandigheden is het van belang om ook hier hoge verwachtingen te hebben als leerkracht. Van hoge leerkrachtverwachtingen is immers bekend dat ze vervuld worden doordat kinderen meer mogelijkheden krijgen om te leren. Leerkrachten passen vaak onbedoeld hun communicatie aan afhankelijk van de verwachtingen die ze van kinderen hebben. Ze communiceren hiermee onbewust aan kinderen dat ze meer of minder capaciteiten hebben dan andere kinderen (Rubie-Davis et al., 2014). Door zo objectief mogelijk te observeren met behulp van een instrument waarin ►►

Het volgen van de ontwikkeling van leerlingen is een onderdeel van handelingsgericht werken

» de tussendoelen voor groep 1 en groep 2 zijn opgenomen, krijgt de leerkracht een beter beeld welke doelen zijn behaald dan bij het gebruik van een eigen systeem waarbij er vaak globaler en subjectiever naar kinderen wordt gekeken.

Zowel bij toetsen als bij observatiesystemen geldt dat het goed is om je bewust te zijn dat de uitkomst een momentopname is. Het goed blijven volgen van kinderen is nodig om vandaaruit een afgestemd aanbod te doen. Evenmin als toetsresultaten zijn observatiegegevens geheel voorspellend voor het ontwikkelingsverloop. Professioneel gebruik van observatievolginstrumenten stelt hoge eisen aan de leerkracht, zoals goede kennis van leer- of ontwikkelingslijnen. De centrale vraag is hoe de leerkracht met een observatievolgsysteem toch zo objectief mogelijk kan observeren.

Waarom regelmatig volgen?

De belangrijkste reden om de ontwikkelingsvoortgang te volgen, is dat de leerkracht informatie krijgt over waar kinderen in hun ontwikkeling zitten zodat zij haar aanbod daarop kan aansluiten (NAEYC, 2019). Bij het aansluiten bij de ontwikkeling van jonge kinderen is het de zone van naaste ontwikkeling, dus net iets boven datgene wat kinderen zelf laten zien, die over het algemeen als meest wenselijk gezien wordt (Vygotsky, 1978). Het monitoren of en in hoeverre de gestelde doelen bereikt zijn, is een belangrijke graadmeter of een volgende stap in het aanbod gedaan kan worden of juist extra ondersteuning, uitleg of instructie op een bepaald terrein nodig is.

Dit is de essentie van het volgen. Het gebruik van observatiesystemen stelt eisen aan de observatievaardigheden van leerkrachten, hun vermogen om het geobserveerde te relateren aan leerlijnen en daarbij een inschatting te maken van het situationele aspect waarin geobserveerd is. Als een stil kind met een spraakzame leeftijdgenoot speelt, is het

Observeren in de praktijk

Er zijn scholen die werken met systemen die vooral uitgaan van meetbare, objectieve informatie en scholen die meer uitgaan van eigen ervaringen en bevindingen. Een valkuil bij observeren vanuit je gevoel is je te veel te richten op wat je van het kind vindt in plaats van wat je van het kind weet. Daarom is het werken met een systeem met objectieve informatie aan te bevelen.

Sommige instrumenten bieden veel informatie over leerlijnen en daarmee houvast voor leerkrachten. Daarnaast verschillen systemen in de mate waarin er informatie wordt geboden over wat uitkomsten betekenen voor een beredeneerd aanbod. Sommige systemen geven ook de ontwikkeling van de hele groep weer. Zo ziet de leerkracht in één oogopslag welke leerling op een bepaald gebied wellicht extra aandacht nodig heeft, maar ook op welk gebied misschien wel een groot deel van de groep opvalt. De leerkracht kan zich dan afvragen of bepaalde lesstof in het aanbod wellicht te weinig aandacht heeft gehad of juist explicieter aanbod moet komen.

Observatievolgsystemen verschillen ook in de mate waarin zij duidelijke richtlijnen geven of er sprake is van een achterstand of een ontwikkelingsvoorsprong. Sommige systemen beperken zich tot taal- en rekenvaardigheden waar andere de brede ontwikkeling monitoren, dus bijvoorbeeld ook spel, betrokkenheid en welbevinden. Zo kan de leerkracht naast eigen ervaring en intuïtie ook met meetbare gegevens de ontwikkeling en onderwijsbehoeften van leerlingen aantonen en onderbouwen.

de vraag of op dat moment observeren van het taalgebruik van het stille kind wel handig is. Vervolgens dient de stap naar een beredeneerd aanbod gemaakt te worden. Al deze stappen doen een beroep op kennis, vaardigheden en ervaringen van de leerkracht met het observeren van de ontwikkeling van kinderen en het vertalen van de uitkomsten naar een afgestemd aanbod. Bovendien is de leerkracht zich tijdens het observeren bewust van haar verwachtingen bij leerlingen en kan ze feitelijk en onbevooroordeeld observeren.

Bij het volgen van de ontwikkeling kan een smal domein centraal staan (zoals letterkennis) of juist breed (zoals taal) gekeken worden. Naast belangrijke domeinen als taal, ontluikende geletterdheid, rekenen of ontluikende gecijferdheid willen veel leerkrachten ook zicht hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling of het welbevinden van leerlingen. Immers, voor het schoolse functioneren van leerlingen zijn ook niet-schoolse kenmerken van belang. Een kwestie voor veel leerkrachten is hoe een balans te vinden tussen een efficiënte monitoring van essentiële elementen en een breed beeld van de leerlingen. Sommige observatiesystemen kosten zoveel tijd dat de regelmatige monitoring vervangen wordt door een éénjarige monitoring. In dat geval gaan kansen voor een goed afgestemd aanbod voor een deel van de leerlingen verloren. Als een leerkracht daarentegen zicht heeft op cruciale doelen kan ze haar observaties bij veel kinderen daartoe beperken.

Verschillen in observatievolgsystemen

Observatiesystemen variëren in onderbouwing. Scholen kunnen gebruikmaken van door het Research Center voor Examinering en Certificering (RCEC) erkende observatievolgsystemen of niet-erkende observatievolgsystemen. Erkende systemen voldoen aan inhoudelijke eisen (zoals beschrijving van een leergebied met doelen, tussendoelen en gedragscriteria) en zogenaamde psychometrische eisen (zoals gebleken betrouwbaarheid). Onder de niet-erkende systemen gaan rijp en groen schuil: zowel systemen die

inhoudelijk wel, maar psychometrisch (nog) niet aan de eisen van het RCEC voldoen of juist helemaal niet aan welke eis dan ook.

Ook verschillen de systemen in de mate waarin ze training vereisen, er een handleiding voorhanden is en ze een normering bevatten. Inmiddels lijkt er sprake van een wildgroei aan systemen (zie de SLO-site: www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind/kindvolgsystemen). Daarbij is het ook de vraag of met alle instrumenten daadwerkelijk de ontwikkelingsvoortgang betrouwbaar in kaart gebracht kan worden. Om de ontwikkelingsvoortgang betrouwbaar in kaart te brengen, moet de leerkracht zowel kleine als grote stappen in belangrijke ontwikkelingsaspecten kunnen vaststellen. Daarnaast moet zij goed kunnen onderscheiden welke leerlingen extra ondersteuning behoeven. Het is de vraag in hoeverre dat lukt met bestaande vaak globalere observatiesystemen. Ook hier hangt veel af van de deskundigheid van de leerkracht om een systeem goed te hanteren.

Tot besluit

Het doel van het volgen van de ontwikkeling is de leerkracht te informeren over wat een volgende stap is in haar onderwijsaanbod. Daarbij heeft elk instrument voor- en nadelen. Met de overgang van toetsen naar observatiesystemen wordt een stevig beroep gedaan op de deskundigheid van de leerkracht, niet alleen in domein- of vakinhoudelijk kennis, maar ook in de keuze en het hanteren van een systeem. In een volgend artikel worden handvatten gegeven bij het gebruik van observatievolgsystemen.

De literatuurlijst is te vinden op:
www.hjk-online.nl/artikelen

Cathy van Tuijl

(c.vantuijl@saxion.nl) is universitair docent bij de Universiteit Utrecht en lector Gedrag- en Leerproblemen bij Hogeschool Saxion

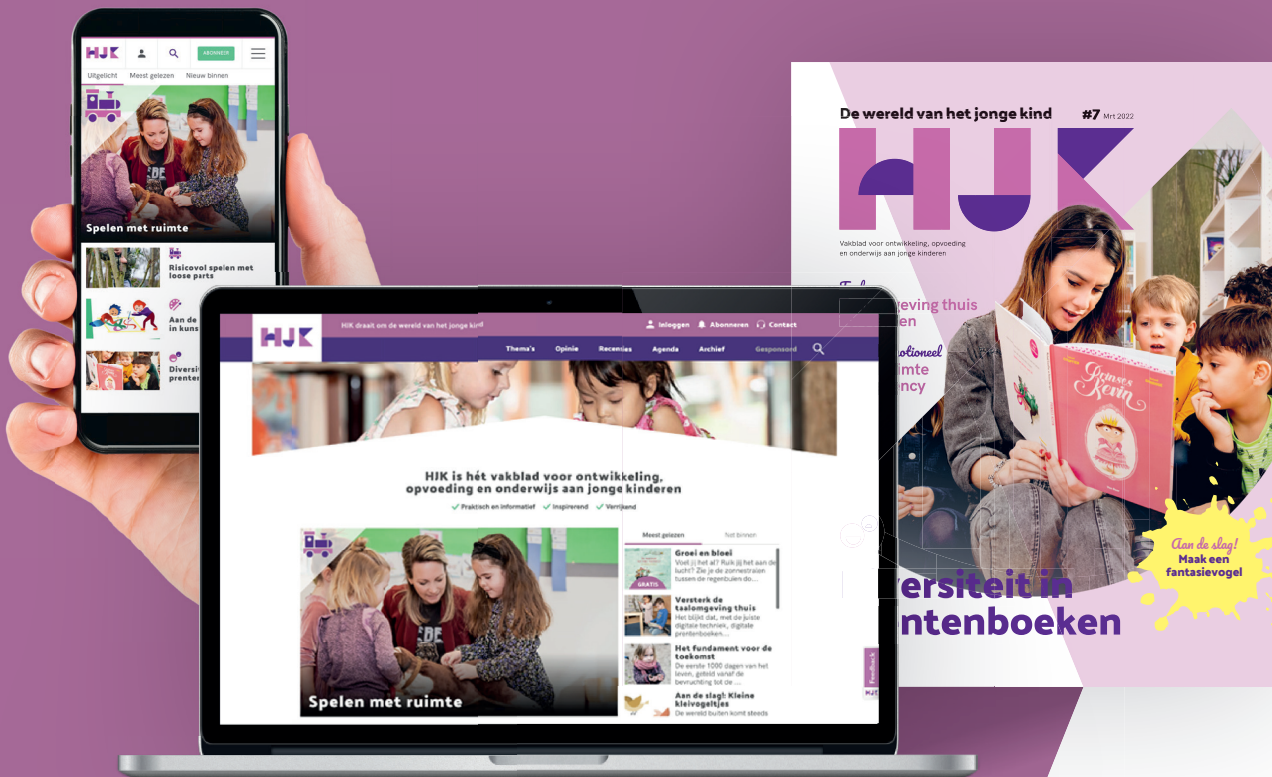

Tinka Hofmeijer

(tinka.hofmeijer@expertis.nl) is onderwijsadviseur en specialist Jonge Kind bij Expertis Onderwijsadviseurs

Blijf op de hoogte van de ontwikkelingen rondom het jonge kind

Neem een (online) abonnement op HJK

- + Alles over de ontwikkeling, opvoeding en het onderwijs aan jonge kinderen
- + Betrouwbare vakinformatie
- + Voor en door onderwijsprofessionals

Meer weten?

Ga naar hjk-online.nl of bel 088-2266691